

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь бакалавр

на тему:

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ
ДО ШЛЮБУ У МОЛОДІ

Виконала : здобувачка ІV курсу, 41 групи
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми Психологія
Пекалюк Олександра Олексіївна
Керівник: к. психол. н., професор
Тетяна ПЕРЕПЕЛЮК
Рецензент: к. психол. н., професор
Борис ЯКИМЧУК

Умань – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ.....	10
1.1. Компоненти психологічної готовності до шлюбу.....	10
1.2. Психологічна готовність молоді до подружніх стосунків.....	16
1.3. Психологічні особливості установок молоді щодо шлюбних взаємин.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІНТЕРПРИТАЦІЯ ОТРИМАНИХ ДАНИХ.....	33
2.1. Проведення емпіричного дослідження, інтерпретація отриманих результатів.....	33
2.2. Розробити соціально-психологічні рекомендації щодо розуміння та підвищення рівня психологічної сумісності майбутніх подружніх пар	36
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах тотальних соціальних змін, соціального прогресу й демократизації відносин статей актуальною стає психолого-педагогічна проблема формування та розвитку в юнацькому віці ціннісно-орієнтаційної системи уявлень особистості про сім'ю, оскільки саме цей період розвитку особистості характеризується необхідністю осмислення отриманого соціального й інтимного досвіду, знань, набутих у процесі взаємодії з навколишнім світом.

Готовність молоді до подружніх стосунків є досить актуальною, адже багато вчених таких як В. П. Меньшутін, А. М. Волкова, М. М. Обозов, А. М. Обозова, С. В. Ковальов, Л. Б. Шнейдер, Мюріел Джеймс займались вивченням цього важливого питання. Один із швейцарських психологів А. Гутгенбюль-Крейг розглядає шлюб як вираження архетипічного початку, фундаментальнішого, ніж можна було б передбачати, судячи по соціальним і особистим проблемам, властивим шлюбу. В рамках еволюціоністського підходу відома і інша точка зору, пов'язана з трактуванням родинних стосунків через призму «занепаду» культури і суспільства. Її прибічники підкреслюють негативні тенденції в розвитку родинних стосунків: ослаблення союзу батьків і дітей, подружжя і розпад родинного господарства [6].

Молода сім'я – це одна з найбільш незахищених груп населення, вона потребує соціальної та психологічної підтримки, особливо в перші три роки шлюбу. Специфіка молоді сім'ї визначається тим, що вона знаходиться в процесі свого становлення, інтенсивного розвитку, нестабільності відносин між її членами, освоєння ними соціальних ролей. Для молодих людей характерно оптимальне поєднання психологічних, фізіологічних, соціальних та інших чинників, що сприяють вибору супутника життя і створення сім'ї.

Підготовка до шлюбу й сімейного життя завжди була одним із головних завдань юнацького віку, не менш важливим ніж підготовка до праці. Але ця проблема не стояла так гостро, як зараз. Обумовлене акселерацією

прискорення статевого дозрівання підлітків та одночасне ослаблення зовнішнього контролю за їхньою поведінкою плюс лібералізація «дорослих» норм статевої моралі й ламання традиційних стереотипів маскулінності та фемінності застали наше суспільство й школу зненацька. Подобається нам це чи ні, але нормативні орієнтації сьогodнішніх юнаків і дівчат істотно розходяться з уявленнями їхніх батьків та дідів. Окрім того, самі ці орієнтації досить суперечливі. Виявлені особливості шлюбно-сімейних уявлень молоді, що свідчать про значні прогалини в їхніх знаннях про шлюб та сім'ю, неправильні, нереалістичні погляди на деякі питання, які, очевидно, позначаються на їхньому ставленні до інституту сім'ї, потрібно враховувати в процесі цілеспрямованої підготовки молоді до сімейного життя.

Серед факторів підготовки до шлюбу недостатньо вивчено вплив на людей суб'єктивного відчуття самотності. При цьому дослідження засвідчують, що:

- сім'я становить для молоді важливу життєву цінність;
- уявлення молоді про родину варіативні й у більшій мірі зв'язані з психологічними аспектами шлюбно-сімейних відносин, ніж із соціальнопобутовою спрямованістю;
- тип гендерної ідентичності впливає на систему сімейних цінностей молоді, на погодженість рольових чекань і домагань у шлюбі, а головне – на психологічну готовність до шлюбу.

Недостатня продуманість і зваженість сучасних шлюбів серед молоді вказує на низький рівень усвідомлення правової основи шлюбу. Звідси й великий відсоток розлучень, які супроводжуються судовими процесами та розподілом майна й особливо негативно позначаються на вихованні та долях дітей. Для більшості молоді характерні поверхові й приблизні уявлення про сімейне право, правові основи шлюбу. Про це, зокрема, свідчить слабе впровадження в практику традиції укладання шлюбного контракту, який визначає не лише майнові чи інші проблеми подружнього життя, а й чітко

регламентує права, обов'язки кожного з подружжя стосовно одне одного, а також стосовно дітей у випадку розлучення. Шлюбні контракти підписали 2 % молодих подружжів, а 9 % узагалі нічого про них не чули. Шлюбні контракти уклали молоді люди, які мали попередній досвід сімейного життя [41].

Психолого-педагогічна наука значною мірою розкрила поняття «підготовка» й «підготовленість до шлюбу», у якої кожен з авторів уклав своє розуміння. Проте останнім часом усе частіше трапляється поняття «психологічна готовність до шлюбу». Досить різнобічними підходами характеризується воно в психолого-педагогічних дослідженнях. На наше переконання, характеристики, що склалися, не дають повної картини суті психологічної готовності до подружнього життя. А отже, це питання розроблене в психології недостатньо.

Для глибокого розкриття поняття «психологічна готовність до шлюбу» слід виходити із суті подружнього життя як діяльності, обумовленої функціями сім'ї, та поняття готовності як стану і якості особистості. Теоретичний аналіз наукової літератури, досліджень із проблеми, досвід психологів-консультантів у цілому дають підставу психологам зробити висновок про те, що, з одного боку, психологічна готовність до шлюбу – це інтегроване психологічне утворення, яке включає стійку позитивну мотивацію шлюбу, актуалізацію знань, умінь і навичок особи, особистісні якості сім'янина, здатність до емпатійного розуміння партнера, конструктивну поведінку в сім'ї; а з іншого – це процес та результат діяльності.

Формування в молоді психологічної готовності до подружнього життя – складний процес, якому притаманні цілісність, сталість, динамізм. Велику складність являє собою проблема контролю та обліку результатів формування готовності. Щоб визначити діагностичні методи психологічної готовності до шлюбу, ми звернулися до відповідної літератури. Її аналіз засвідчив, що цей аспект не є предметом спеціального дослідження. Тому пошуки показників готовності становлять суть інтегрального підходу. Установлено, що в якості

критеріїв готовності науковці визначають або сформованість якостей сім'янина (А. Т. Суворова, І. А. Трухін), або сформованість знань (І. В. Гребенніков, І. В. Дубровіна). У низці досліджень (Л. І. Божович, М. Й. Боришевський, Л. С. Виготський, А. Геззел, І. С. Кон, Г. С. Костюк, Е. Кречмер, К. Левін, О. В. Мудрик) розглянуто психологічні особливості студентського віку. Їх аналіз засвідчив, що саме в цьому віці створюються певні передумови для вступу в шлюб й об'єктивні умови для формування стійкої психологічної готовності до подружнього життя [26; 31; 36].

Підготовка до сімейного життя завжди була одним із головних завдань молоді. Можна сказати, що впевненість молодої людини у своїй готовності до шлюбу не завжди гарантує, що вона дійсно готова до подружніх стосунків. Це явище призводить до збільшення кількості розлучень через психологічну незадоволеність клімат у родині, емоційна атмосфера та невідповідність очікувань, з якими молода людина вступала в шлюб, та сімейній системі, яка формувалася. Тому, вступаючи у доросле життя, молода людина має бути соціально зрілою, а однією з найважливіших якостей є впевненість молодих людей у своїх силах у готовності до сімейного життя. Тож готовність молоді до шлюбно-сімейного життя є актуальною науковою та практично значимою проблемою.

Як свідчать результати сучасних досліджень, сьогодні більшість молодих людей, які стоять на порозі шлюбно-сімейні стосунки мають певні труднощі, зумовлені, насамперед, низьким рівнем готовності до шлюбу, який проявляється несформованістю якостей сім'янина, небажанням приймати і виконувати низку сімейних завдань і функцій, небажанням нести відповідальність за благополуччя членів власної родини. Тому готовність молоді до шлюбу є важливою характеристикою її соціальної зрілості та психічного здоров'я. Встановлено, що переважна більшість досліджених з різним рівнем емпатійних здібностей, вони орієнтовані на шлюб, використовують конструктивно. Типи поведінки в конфліктних ситуаціях,

провідне значення має сфера сімейного життя в системі цінностей. Встановлено, що основними мотивами вступу в шлюб є обіцянка щасливого сімейного життя для більшості молодих людей з різними рівнями емпатії представлені любов між партнерами та матеріальна підтримка [36, с. 49-50].

Отже, психологічна готовність до вступу в шлюб – це визначення наявності необхідних якостей і станів особистості. Якщо готовність – це схильність до певної поведінки, то готовність створити сім'ю для особистості – це наявність певних сформованих уявлень про сім'ю, її систему, функції та подружні стосунки, це раннє знання того, чого індивід очікує від цього шлюбу та готовність до відповідної поведінки. Врахувавши вище зазначене ми обрали тему випускної кваліфікаційної роботи «Психологічні особливості ставлення до шлюбу у молоді».

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення психологічних особливостей готовності до шлюбу у молоді.

Завдання дослідження:

- 1) Теоретично обґрунтувати поняття «психологічні особливості готовності до шлюбу у молоді».
- 2) Дослідити у науково-методичній літературі характеристики та класифікацію компонентів психологічної готовності до шлюбу.
- 3) Емпірично встановити наявність рівнів психологічної готовності до шлюбу у молоді.
- 4) Розробити соціально-психологічні рекомендації щодо розуміння та підвищення рівня психологічної сумісності майбутніх подружніх пар.

Об'єкт дослідження – ставлення молоді до шлюбу.

Предмет дослідження – психологічні особливості ставлення до шлюбу у молоді.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення.

емпіричні: методика «Мотиви вступу у шлюб» (автор С.І. Голод), як діагностичний інструмент мотиваційно-ціннісного компоненту; «Тест-картка перевірки готовності до сім'ї» І.Ф. Юнда.

статистичні: математична обробка результатів діагностики.

База дослідження. Первомайський ліцей «Лідер» ЗЗСО ліцей з гімназією I-III ступенів Первомайської міської ради Миколаївської обл., 10-11 класів у кількості 46 осіб (22 та 24 відповідно), з них дівчат – 28, хлопців – 18 осіб.

Теоретичне значення дослідження полягає у конкретизації розуміння психологічної готовності до сімейного життя сучасної молоді та виявленні соціально-психологічних особливостей психологічної готовності до шлюбу; досліджено відмінності у психологічній готовності до шлюбу у дівчат і юнаків, які перебувають у шлюбі і не в шлюбі; розкрито взаємозв'язки між моральною готовністю до шлюбу, установками та рольовими очікуваннями та домаганнями.

Практичне використання результатів дослідження психологічних особливостей ставлення та формування готовності молоді до створення сім'ї полягає в можливості створення та застосування ефективних програм та методик у освітньому середовищі для розвитку психологічних аспектів, які сприяють готовності молоді до утворення подружніх стосунків. Це дослідження може послужити основою для створення програм навчання, тренінгів та консультацій, спрямованих на підвищення готовності молоді до сімейного життя, враховуючи їхні психологічні потреби та аспекти, що впливають на формування стійких та здорових сімейних відносин.

Апробація по результатах дослідження та публікація:

1) Пекалюк Олександра Олексіївна. Дотримання норм доброчесності у подружньо-сімейних стосунках як запорука шлюбного довголіття.: тема виступу на науковому семінарі «Академічна доброчесність», який проходив 18 січня 2024р. на базі кафедри психології УДПУ імені Павла Тичини.

2) Пекалюк Олександра. Формування позитивного ставлення до шлюбу як чинник успішного особистісного зростання: тема виступу на науково-практичному семінарі «Психологія особистісного успіху», який проходив 21 березня 2024 р.

3) Олександра Пекалюк. Сучасні погляди молоді на шлюб та сімейні стосунки. Тема доповіді на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти», яка відбулася 18 квітня 2024 року у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця.

4) Олександра Пекалюк, Тетяна Перепелюк. Компоненти психологічної готовності молоді до шлюбу. Всеукраїнська науково-практична конференція «Soft Skills – невід’ємні аспекти розвитку та формування конкурентоспроможності сучасних студентів»: зб. матеріалів. 10 травня 2024 р. С. 144-147.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ

1.1. Компоненти психологічної готовності до шлюбу

Підготовка молоді до вступу в шлюб, до майбутнього сімейного життя – невід’ємна складова частина загальної системи виховання підростаючого покоління.

Дослідження сучасної сім’ї свідчать про недостатній рівень готовності подружжя до шлюбу. І як наслідок – малодітність і розлучення. Дві третини розлучень припадають на перші п’ять років шлюбу. Це спричиняється багатьма факторами: завищеними очікуваннями від шлюбу, особистісною незрілістю подружжя, комунікативною некомпетентністю тощо. Ми поділяємо й погоджуємося з думкою дослідників, що актуальною на сьогодні є спеціальна підготовка молоді до шлюбу й сімейного життя, яка передбачає:

- підвищення відповідальності молоді в шлюбно-сімейних стосунках, а також щодо батьківства;
- формування здорового способу життя за посередництвом роз’яснення залежності сексуальності, можливості батьківства від наявності шкідливих звичок;
- формування психологічної компетентності щодо особливостей взаємин у сім’ї;
- висвітлення питань раціонального ведення господарства, ефективної організації бюджету сім’ї.

Серед факторів, що визначають стабільність молодих родин, Н. В. Малярова виділяє готовність молоді до шлюбу: це система соціальнопсихологічних установок особистості, що визначає емоційно-психологічне ставлення до способу життя, цінностей шлюбу. Готовність до шлюбу – інтегральна категорія, що включає комплекс аспектів:

- формування визначеного морального комплексу – готовність особистості прийняти на себе нову систему обов'язків стосовно свого шлюбного партнера, майбутніх дітей; формування цього аспекту виявиться пов'язаним із розподілом ролей між подружжями;

- підготовленість до міжособистісного спілкування й співробітництва, сім'я є малою групою, для нормального її функціонування потрібна погодженість ритмів життя чоловіка та жінки;

- спроможність до самовідданості стосовно партнера. Здатність до такого почуття включає спроможність до відповідної діяльності, заснованої, насамперед, на якостях і властивостях альтруїзму люблячої людини;

- наявність якостей, пов'язаних із проникненням у внутрішній світ людини, – емпатійний комплекс. Важливість цього аспекту пов'язана з тим, що шлюб за своїм характером стає більш психологічним унаслідок витонченості людини як особистості. У зв'язку з цим зростає роль психотерапевтичної функції шлюбу, успішній реалізації якої сприяє розвиток здатності до співпереживання, уміння співчувати емоційному світу партнера;

- висока естетична культура почуттів і поведінки особистості;

- уміння розв'язувати конфлікти конструктивним способом, спроможність до саморегуляції власної психіки й поведінки. Є. С. Калмикова вважає, що вміння конструктивно вирішувати міжособистісні конфлікти, використання їх для розвитку міжособистісних відносин чоловіка та жінки відіграє вирішальну роль у процесі взаємного пристосування молодят.

Серед багатьох аспектів проблеми формування психологічної готовності молоді до сімейного життя в якості одного з найважливіших можна виділити правильне розуміння молоддю ролі сім'ї й шлюбу в сучасному суспільстві, що, зі свого боку, зв'язано з особливостями формування в них установок, орієнтації на вступ у шлюб.

К. Юнг писав про те, що серйозною причиною щиросердечних розладів і захворювань є «блокування психічної енергії»; це відбувається, коли людина, ідучи від труднощів, не реалізовує своє життєве покликання. Любов у родині рятує від самотності, дає можливість повного (не лише тілесного, сексуального) прийняття людини. Саме родина надає людині всі ресурси для самоактуалізації. У наш час провідний мотив вступу в шлюб – «любов». Однак, називаючи «любов» мотивом шлюбу, молоді люди, очевидно, укладають у це слово різні змісти. Т. А. Флоренська подає три різних тлумачення цього слова:

- 1) любов як сексуальний потяг;
- 2) любов як потреба бути улюбленим;
- 3) любов як здатність любити.

На думку психологів, морально-психологічна підготовленість особистості до шлюбу означає сприйняття цілого комплексу вимог, обов'язків та соціальних стандартів поведінки, якими регулюється сімейне життя. До них належать:

- готовність прийняти на себе нову систему обов'язків стосовно свого шлюбного партнера, майбутніх дітей і відповідальність за їхню поведінку;
- розуміння прав і достоїнств інших членів сімейного союзу, визнання принципів рівності в людських відносинах;
- прагнення до повсякденного спілкування й співробітництва, узгодження взаємодій із представником протилежної статі, що, зі свого боку, припускає високу моральну культуру;
- уміння пристосуватися до звичок і рис характеру іншої людини та розуміння її психічних станів [35; 63].

В. С. Торохтій, відзначаючи високу значимість підготовленості кожної особистості до шлюбу, відзначає, що міцність, доля шлюбу залежать від багатьох факторів, адже в родину поєднуються дві особистості з їхніми складними психологічними й фізіологічними особливостями. Для людей,

котрі перебувають у шлюбі, дуже важливо бути зрілими особистостями в соціально-психологічному плані. Така зрілість не досягається миттєво й залежить від багатьох факторів. По-перше, це потреба в психологічній готовності та спроможності виконувати ролі чоловіка й дружини, а потім – батька та матері. Кожна соціальна роль уключає визначені чекання, що пред'являються до її виконавця. Тому готовність до ролі чоловіка й дружини означає чітке їх знання (тобто прав та обов'язків) і бажання виконувати ці ролі.

Психологічна готовність до сімейного життя залежить від взаємодії багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників та становить синтез взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів:

- мотиваційно-ціннісного,
- когнітивного,
- емоційно-регулятивного / поведінкового.

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає наявність у юнаків та дівчат стійкої позитивної мотивації шлюбу як важливої життєвої цінності (ідеальне Я), усвідомлене бажання мати сім'ю, глибоку переконаність у її значущості, прагнення бути щасливим у подружньому житті, потребу в оволодінні знаннями, уміннями та навичками, необхідними для створення й успішного функціонування сім'ї (реальне та динамічне Я). Цей компонент знаходить своє вираження в ціннісно-смысловій сфері Я (у настановленнях, ціннісних орієнтаціях, переконаннях, мотивах, моральних нормах, життєвій позиції). Цей компонент готовності відображає змістові характеристики самосвідомості, а саме: вибір життєвих цілей, перспективи особистісного зростання, мотиваційні засади діяльності особистості в будь-якій сфері людського буття, сімейному житті зокрема.

Когнітивний (пізнавальний) компонент – це наявність у юнаків і дівчат системи знань, необхідних у сімейному житті, зокрема з педагогіки й психології, достатнього рівня поінформованості з питань моралі, фізіології та сексології шлюбу, а також правничих знань, господарсько-економічних засад

функціонування сім'ї. Стійка зорієнтованість дівчини чи юнака на створення сім'ї формується також на основі знань про сім'ю, закономірності перебігу подружнього життя. До нього входять ті особистісні утворення, функція яких полягає в забезпеченні адекватної орієнтації на свою майбутню сімейну роль. Такими в цьому випадку виступали знання, осмислений власний життєвий досвід.

Емоційно-регулятивний компонент передбачає здатність до рефлексії та саморегуляції поведінки й емоційних станів, а також усвідомлення юнаками та дівчатами сформованості таких якостей, як емпатія, співчуття, співпереживання, взаєморозуміння, взаємодопомога, підтримка, спроможність контролювати гнів, агресію, негативні переживання тощо. Емоційно-регулятивний компонент уключає переживання особистістю хвилюючих подій зустрічі з людиною іншої статі, побачень, залицянь, кохання, перших спроб побудови близьких стосунків. Сюди входить широкий спектр емоційних установок щодо себе (від самоповаги до самоприниження, від поваги до іншого до нівелювання його «Я»), самокерівництво та саморегуляція поведінки й емоційних станів. Оскільки передумовою успішного виконання сімейних ролей виступає система умінь та навичок, то ми виокремлюємо поведінковий компонент готовності. Він уключає соціально-психологічні вміння, особливості сценаріїв гендерної й сексуальної поведінки, специфіку самоорганізації життєдіяльності.

Із психологічного погляду, стабільність ще не означає успішність шлюбу й сім'ї. Стабільний шлюб і родина дають задоволення людині від її перебування в цих соціальних інститутах, створюють умови для особистого щастя, особистісного розвитку кожного з їхніх членів.

Багато в чому стабільність шлюбу та сім'ї залежить від таких чинників, як вік одруження, термін знайомства, який передує шлюбу, соціальний статус подружжя. Про стан взаємин партнерів і, відповідно, перспективність шлюбних стосунків наочно свідчить мотивація тих респондентів, які вирішили

zareєструвати свій шлюб. Стан взаємин між партнерами яскраво характеризує й мотиви того, чому чоловік і жінка вирішили не реєструвати свій шлюб.

Для повних сімей (ідеться про консенсуальний шлюб) знов-таки характерне те, що їх цілком улаштовує їхнє становище, представники цих сімей задоволені своїми взаєминами («не вважаю це за потрібне», «нам і так непогано», «реєстрація закоханим не потрібна») і не бачать доцільності в офіційній реєстрації шлюбу, яка, на їхню думку, аж ніяк не вплине на їхні стосунки («штамп у паспорті нічого не вирішує»).

Отже, представники повних сімей не прагнуть реєструвати шлюб насамперед у ситуації, коли зовнішні примуси або сподівання стосовно реєстрації відсутні, а внутрішня ситуація (взаємини з партнером) цілком благополучна.

Інші мотиви небажання укладати шлюб пов'язані з усвідомленням відповідальності за майбутнє сім'ї. Чоловік і жінка не поспішають укладати шлюб, якщо наявні перешкоди для благополучного сімейного життя (незадовільне матеріальне становище, незавершене навчання), а також коли вони прагнуть поближче пізнати одне одного. Така позиція свідчить про відповідальне ставлення до шлюбу, до майбутнього сімейного життя. Зовсім інші мотиви домінували в чоловіків і жінок із неповних сімей. Головна причина того, чому не відбулася реєстрація шлюбу, як вважає ця категорія респондентів – небажання партнера (здебільшого чоловіка) або батьків. Тобто простежуємо погані стосунки з близькими людьми, що й стало на перешкоді не тільки офіційній реєстрації, але й, як показав час, – самого сімейного життя. Невдалий шлюб стає причиною певних змін в уявленні про мотиви вступу людей у шлюб і пріоритетність певних функцій сім'ї. Відповідно, в особи, яка сподівається створити сім'ю, знову, змінюються вимоги до майбутнього партнера, а також очікування, пов'язані з повторним шлюбом. Представники неповних родин перебувають у ситуації, яку можна розглядати як потенційно передшлюбну. Порівняльний аналіз свідчить, що їхні уявлення про головні

мотиви вступу людини в шлюб дещо відрізняються від точки зору подружжів із повних сімей [34].

1.2. Психологічна готовність молоді до подружніх стосунків

Психологічна готовність до шлюбу і сімейного життя – багатоаспектна проблема, яка базується на психологічній сумісності партнерів та включає в себе питання формування статевої ідентифікації особистості, її розвиток, оволодіння стереотипами чоловічої і жіночої поведінки тощо. Благополуччя сім'ї залежить від специфіки засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання і уявлення про себе як людину певної статі із специфічними потребами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами і формами поведінки, а також уявленнями про сімейне життя, що служить психологічною основою шлюбу і впливають на міжособистісні відносини подружжя.

За твердженням Д. Гевіртца, статево ідентифікацію слід розглядати як набуття і засвоєння цінностей, ідеалів, ролей, моральних якостей іншої значущої особи, зокрема батьків. Такі підходи знаходимо у працях вітчизняних науковців (М.І. Алексєєва, Т.В. Говорун, О.І. Захаров, З.Г. Кісарчук, В.П. Кравець, О.Б. Насонова, В.І. Стахневич). Учені визнають загальну тенденцію, що проявляється у детермінації поведінки дітей відповідно до своєї статі через ідентифікацію з батьками. Наслідування ролей чоловіка і жінки, батьківської та материнської моделі поведінки і сприймання себе в навколишньому світі стає однією з головних домінант розвитку у підлітковому віці. Батьківська сім'я, з усіма тонкощами її внутрішньої та зовнішньої взаємодії, залишається підвладною багатьом гендерним стереотипам і є найважливішою детермінантою становлення статево-рольової ідентифікації підлітків. Для кожної дорослої людини шлюб означає збагачення, наповнення свого життя новим значенням і змістом. Молоді люди

вірять в те, що життя стане кращим, цікавішим після того, як вони візьмуть шлюб. Такі сподівання лежать в основі сім'ї, яку вони вирішили створити [14].

Міцність сім'ї багато в чому залежить від її соціально-економічної та правової захищеності. Водночас причини окремих сімейних проблем часто залежать від особливостей виховання та культури сімейного спілкування, від індивідуальних характеристик членів сім'ї тощо.

Сьогодні процес трансформації сучасної сім'ї як соціального інституту супроводжується тривожними ознаками її дезорганізації – збільшенням кількості розлучень, сімейно-побутових конфліктів, зниженням рівня народжуваності, послабленням виховного потенціалу тощо. На жаль, мрії та уявлення про – хорошу сім'ю не здійснюються у значній частині у молодому подружжі вже в перші роки спільного життя, про що свідчать офіційні статистичні дані. Проблематика дослідження особливостей готовності молоді до подружнього життя набуває значного поширення як у соціологічній, так і в психологічній науці. У сучасній науково-методичній літературі виокремлюється поняття готовності особистості до шлюбу і сімейного життя, яке включає, зокрема, такі компоненти [25]:

- фізична і фізіологічна зрілість майбутнього подружжя, коли чоловік стає здатний зачати, а жінка виносити й народити здорову дитину; при цьому існує реальна суперечність між юридично встановленим шлюбним віком, що свідчить передусім про фізичну зрілість майбутнього подружжя, і їх соціальною зрілістю, яка найчастіше настає значно пізніше;

- соціальна готовність, яка означає, що майбутні шлюбні партнери є рівноправними членами суспільства, які спроможні виконувати соціальні ролі та обов'язки, усвідомлюють правову основу шлюбу, готові взяти на себе відповідальність одне за одного і за своїх дітей, здатні матеріально забезпечити сім'ю;

- етико-психологічна готовність, що передбачає сформованість адекватних шлюбно-сімейних стосунків, уявлень майбутнього подружжя про

шлюб і сім'ю, подружні і батьківські обов'язки, розуміння співвідношення між любов'ю і шлюбом; уміння цінувати особисті якості партнера, об'єктивно оцінювати власні почуття і ставлення до обранця; спрямованість на іншу людину; розуміння основ формування психологічно здорової сім'ї, створення сприятливого соціальнопсихологічного клімату сім'ї і наявність відповідних умінь; при цьому для того, хто бере шлюб, важливо вміти спроектувати реальну модель майбутньої сім'ї, її уклад з урахуванням впливу способу життя батьківських родин, матеріально-економічних можливостей, шляхів реалізації спільних планів на майбутнє;

– сексуальна готовність, орієнтація на спільність сексуально-еротичних переживань з коханим партнером іншої статі, якому людина довіряє і на чию довіру здатна відповідати, з якою вона хоче й може поділяти відповідальність за спільну працю, продовження роду й відпочинок для того, щоб забезпечити можливості сприятливого розвитку дітей; при цьому важливе значення має наявність знань з анатомії і фізіології, культури статевого спілкування.

Рівень готовності до подружнього життя визначає в подальшому стабільність і тривалість існування сім'ї. Високий рівень розлучень свідчить про нестабільність і вразливість сім'ї. Зменшується кількість зареєстрованих шлюбів, спостерігається поширення консенсуальних шлюбів, відкладення шлюбів до – кращих часів. У молоді змінюється світогляд, а разом з ним і погляди на сім'ю та сімейне життя, послаблюються установки на вступ у шлюб в цілому. Зменшення частки приросту молодих подружніх пар призводить до зниження темпів молодшання шлюбно-сімейної структури населення та негативно впливає на демографічну ситуацію в Україні [37].

З психологічного погляду стабільність ще не означає успішність шлюбу і сім'ї. Стабільний шлюб і сім'я дають задоволення людині від перебування її в цих соціальних інститутах, створюють умови для особистого щастя, особистісного розвитку кожного з їх членів. Багато в чому стабільність шлюбу

і сім'ї залежить від таких чинників, як вік одруження, термін знайомства, який передує шлюбу, соціальний статус подружжя [45].

Рівень соціальної готовності молоді до подружнього життя визначається усвідомленням важливості й відповідальності щодо цього кроку і необхідністю ґрунтовного обговорення питань майбутнього життя з партнером. Краще усвідомити актуальні проблеми і труднощі в сімейному житті, виробити перші спільні плани, глибше пізнати і зрозуміти молодим людям одне одного можна в процесі цілеспрямованого спілкування. Психологічна ж особливість готовності молоді до подружніх взаємовідносин та створення сім'ї являє собою властивість-якість особистості молодої людини, завдяки якій молода людина ухвалює цінності сім'ї як соціального інституту, володіє спеціальними знаннями й уміннями в сфері сімейних взаємовідносин, навичками раціонального ведення домашнього господарства, основами сімейної педагогіки та засобами між особової взаємодії й спілкування [37].

Отже, психологічна підготовка до сімейного життя насамперед покликана сформувати спрямованість на іншу людину, розуміння її зовнішніх виявів і внутрішніх станів, здатність помічати переживання іншої людини, психологічно підтримувати її, що сприяє розвитку таких властивостей і якостей, як симпатія, емоційна гнучкість, емоційна стабільність, розуміння потреб партнера, поблажливість, адаптивність, здатність поступатися. Цій меті підпорядковано й розвиток психологічної привабливості особистості, її здатності до контактів з іншими людьми, вміння спілкуватись і співпрацювати.

Для цього старшокласників доречно ознайомлювати з психологічними основами дружби й кохання, морально-психологічного клімату в сім'ї, етапами досягнення подружньої сумісності, умовами гармонізації сімейних стосунків. Водночас вони виробляють у собі розуміння психологічних відмінностей чоловіка і жінки, вміння враховувати їх у міжстатевому спілкуванні, готовність долати конфліктні ситуації у міжстатевих стосунках, а

також навички саморегуляції, зняття стресів, самоконтролю та самокорекції поведінки. Актуальною на сьогодні є спеціальна підготовка молоді до шлюбу і сімейного життя, яка передбачає:

- підвищення відповідальності молоді у шлюбно-сімейних стосунках, а також з питань батьківства;
- формування здорового способу життя через роз'яснення залежності сексуальності, можливості мати дітей, чи розвитку безпліддя від наявності шкідливих звичок (куріння, алкоголізму, вживання наркотиків);
- формування психологічної компетентності з приводу особливостей взаємин у сім'ї;
- висвітлення питань раціонального ведення господарства, ефективної організації бюджету сім'ї [45].

У висновку ми зазначаємо, що ефективність формування психологічної готовності до подружніх взаємовідносин і статевого виховання студентів залежить від дотримання таких умов як:

- необхідність починати статеve виховання дітей з дошкільного віку, що має запобігти формуванню у них викривлених уявлень про статеві стосунки між людьми;
- обов'язкове врахування умов сімейного виховання, особистого прикладу батьків;
- диференціація змісту, засобів, напрямків психологопедагогічних впливів на хлопців і дівчат;
- використання реальних прикладів вірного кохання та подружнього життя, не зловживаючи ілюстраціями з творів мистецтва, оскільки це може скласти враження, що справжнє кохання, взаємоповага між чоловіком і жінкою, вірність існують тільки в літературі чи кіно.

Тому для формування психологічної готовності до подружніх взаємовідносин важливим є розвиток у молодій людині прагнення до

самовиховання, самоактуалізації, опанування культурою шляхетної статевої поведінки у найрізноманітніших життєвих ситуаціях.

1.3. Психологічні особливості установок молоді щодо шлюбних взаємин

Динамічність сучасного життя визначає соціальні уявлення як комплексні форми переконань та знань, які необов'язково перетворюються під час змін. Ці уявлення можуть мати різноманітні характеристики, включаючи образність, емоційне забарвлення, оцінку та нестійкість. Уявлення можуть змінюватися та трансформуватися в часі. Принципи структурного підходу до аналізу соціальних уявлень дозволяють визначити сталий ядро у свідомості та виявити тенденції у моральних пріоритетах суспільства, що залишаються незмінними чи зазнають змін. Ці знання сприяють прогнозуванню основних тенденцій у поглядах та уявленнях людей у сучасному суспільстві, зокрема у відношенні до сім'ї та шлюбу. Термін «шлюб» виникає від слов'янського слова «слюб», що означає урочисту обіцянку. Процес «слубування» вказує на узгодження певних умов. Таким чином, шлюб є формою соціальних зв'язків між чоловіком і жінкою, що еволюціонувала в історії та слугує механізмом організації та легалізації їхнього статевого життя в контексті встановлення подружніх та батьківських прав і обов'язків, які санкціоновані суспільством.

У свою чергу, сім'я є складною системою взаємовідносин, яка об'єднує не лише подружжя, але й їхніх нащадків, родичів та осіб, що юридично рівняються з ними. Вона включає в себе різноманітні соціокультурні, психологічні та економічні аспекти, що визначають взаємодію та функціонування цієї спільноти в суспільстві [28].

Сім'я є значущою формою організації приватного життя, що базується на подружньому союзі та взаємозв'язках між чоловіком і дружиною, батьками та дітьми, а також між різними родичами, які спільно проживають та

допомагають один одному у побуті. Це невелика соціальна група, що виконує конкретні функції, важливі як для самої сім'ї, так і для більшого суспільства.

Сімейні функції визначаються кількома аспектами, включаючи економічний аспект, репродуктивність, сексуальне задоволення, виховання дітей, емоційну підтримку, а також культурний та духовний розвиток її членів.

Господарсько-побутова або економічна функція включає:

- забезпечення матеріальних потреб сім'ї, управління господарством, формування власного бюджету та забезпечення відновлення втрачених ресурсів у трудовій діяльності;
- репродуктивна функція охоплює завдання продовження роду та народження дітей;
- сексуально-еротична функція відповідає за задоволення сексуальних потреб у подружніх відносинах;
- виховна функція забезпечує вирішення індивідуальних потреб у батьківстві та материнстві, організацію взаємодії з дітьми та їх виховання;
- емоційна функція спрямована на задоволення потреб членів сім'ї у симпатії, повазі, визнанні, емоційній підтримці та психологічному захисті;
- комунікативна функція відображає взаємодію сімейних членів з суспільством та зовнішнім середовищем, а також задоволення потреб у суспільному відпочинку та духовному розвитку [27].

Отже, сім'я встановлює стандарти поведінки та існування особи в контексті суспільства, впливаючи на усі аспекти суспільного життя. Через інституцію сім'ї та шлюб людина може розвиватися й самовиражатися у фізичному, психологічному та духовному планах, знаходячи в них своє особисте втілення.

Вчені розрізняють кілька типів структур сімей, включаючи:

- нуклеарна сім'я, що представляє собою основний тип сімейної структури, який включає чоловіка, жінку та їхніх дітей;

- розширена сім'я, що охоплює батьків попереднього покоління (бабуся, дідусів) разом із подружжям і дітьми, які спільно проживають та формують єдину структуру сім'ї;
- змішана сім'я або перебудована, що формується після шлюбу розведених осіб, включаючи нерідних батьків та дітей, які приймають участь у новій сімейній структурі;
- неповна сім'я, що складається з одного з батьків та дітей, відсутність другого батька може бути зумовлена різними причинами, такими як смерть, розлучення або відсутність у сім'ї з інших причин;
- подружній тип сім'ї, де відсутня присутність дітей через різні обставини. Кожен з цих типів сімейної структури відображає різноманітні форми та зв'язки, які виникають у сімейному контексті в сучасному суспільстві [25; 27].

З погляду теорії систем, сімейна одиниця є соціальною системою, що складається з різних компонентів та їх властивостей. Ці компоненти взаємодіють між собою у динамічних зв'язках. Сімейна система об'єднує групу осіб, а саме членів сім'ї, які пов'язані спільним місцем проживання, спільним господарством та міжособистісними зв'язками. Ці взаємини, відомі як родинно-сімейні стосунки, є ключовими у розумінні сім'ї як системи.

У психологічних дослідженнях окреслено кілька типових форм сімейних відносин, а саме: симбіотичні стосунки, в яких спостерігається висока ступінь емоційної залежності між особами; дистантні стосунки, характеризується лише формальними взаємодіями, такими як привітання та прощання, а інші аспекти спілкування залишаються поза межами взаємодії в сім'ї; емоційний розрив виникає, коли особи припиняють спілкування після періоду конфліктів; конфліктні стосунки хоч і супроводжуються суперечками та сварками з періодичним примиренням, проте залишаються збереженими; амбівалентні стосунки характеризуються суперечливими почуттями, такими

як любов і ненависть, гнів і відчуття провини, які часто супроводжуються періодами конфлікту та близькості [29].

Сім'я та шлюб є важливими складовими соціально-психологічного життя сучасного студентства. Ці інститути впливають на формування особистості, соціальну адаптацію та загальний розвиток молоді. Сім'я як соціально-психологічний інститут: сім'я є основним джерелом соціальної підтримки для студентів. Підтримка батьків та інших членів родини може впливати на самоповагу, самооцінку та загальний психічний стан студентів.

Моделювання цінностей: в сім'ї передаються цінності, які впливають на моральний та етичний розвиток студента. Це може включати в себе виховання в дусі толерантності, відповідальності та інших соціальних цінностей. Розвиток міжособистісних навичок: у взаємодії з членами сім'ї студенти розвивають міжособистісні навички, що є важливим аспектом соціальної адаптації.

Розвиток партнерських відносин: шлюбні установки студентства впливають на розвиток навичок спілкування та розуміння важливості партнерства в особистому житті. Баланс між навчанням і особистим життям: спроба збалансувати вимоги навчання та особистого життя може стати важким завданням для студентів, особливо якщо вони вже в шлюбі чи серйозних відносинах. Психологічна підтримка: партнер може стати важливим джерелом психологічної підтримки в стресових ситуаціях, пов'язаних з навчанням та іншими викликами студентського життя.

Сімейна та партнерська підтримка може допомогти зняти цей стрес та полегшити адаптацію. Самостійність та відповідальність: студенти мають можливість розвивати навички самостійності та відповідальності, що може підготувати їх до майбутнього сімейного життя. Загалом, існує велика взаємодія між соціально-психологічними аспектами сім'ї та шлюбних установок і життям сучасних студентів. Підтримка та розвиток цих відносин

можуть впливати на успішність навчання, адаптацію та загальний розвиток особистості молоді.

Шлюбні установки сучасної молоді:

- Розвиток партнерських відносин (вплив на навички спілкування та розуміння важливості партнерства);
- Баланс між навчанням та особистим життям (збалансувати вимоги навчання та особистого життя);
- Психологічна підтримка (психологічна підтримка у стресових ситуаціях) [42].

Сім'я в усі часи була та залишається однією з найважливіших цінностей для людини. Родина робить життя кожного щасливим, повноцінним та плідним. Сучасні вчені визначають сім'ю як справжню школу людських взаємовідносин, в якій людина росте, розвивається і вдосконалюється. Залежно від часу, особливостей та змін у суспільстві вона, як і будь-яке інше соціальне утворення, піддається впливам, змінюється, розвивається.

У сучасному світі змінюється і ставлення до цього важливого соціального інституту, в розвитку шлюбних взаємовідносин настають зміни та відбуваються трансформації. Проблеми, що виникають у сімейних стосунках, знаходження порозуміння з сімейним партнером, розвиток сім'ї та окремої особистості можуть пояснюватись соціальнопсихологічними установками на сімейне життя, сформованими ще задовго до шлюбу. Будучи невід'ємним атрибутом життя людини, ці установки відіграють велику роль у формуванні ставлення до сімейного життя та є фундаментом у виборі моделі сімейних відносин для побудови своєї майбутньої сім'ї. У психологічній науці існує проблема готовності до створення сім'ї, яка набула найбільшої гостроти протягом останніх кількох десятиліть. З огляду на це існує необхідність дослідити механізми формування сімейних стосунків. Одним із таких механізмів є шлюбно-сімейна установка. Незважаючи на збільшений інтерес у

психологічній науці до цієї теми, деякі її аспекти потребують додаткового вивчення.

Проблему шлюбу, психологічної готовності до шлюбу та шлюбно-сімейних установок досліджували А.Р. Харчев, А.І. Антонов, З.Г. Кісарчук, Ф.А. Брокгауз, І.А. Ефрон, С. Голод, Е. Гілденс, В. Сисенко (дослідження феномена шлюбу в психології), В. Торохтій, М. Земська, І.Г. Гребенніков (психологічна готовність до шлюбу), С. Кратохвіл, А. Петровський, С. Ковальов, А.К. Лук'янов, О.І. Болдирєва, І.О. Торкунова, М.В. Петровська, А.А. Емільяненко та ін. (проблема шлюбно-сімейних установок). Постановка завдання.

Щоб дослідити психологічні особливості шлюбно-сімейних установок студентської молоді, опитуванням були охоплені здобувачі освіти різних напрямів професійної підготовки. Випробовувані мають низьку статево-рольову диференціацію, їм не властиве розуміння типового чоловічого та типового жіночого. Ймовірно, що ні кар'єра, ні соціальний статус не є важливими життєвими цінностями у представників усіх трьох груп. Зважаючи на вищевикладене, можемо констатувати подібність результатів психологів та музикантів, адже більшість їхніх гендерних установок схожі. Далі аналізуємо особливості рольових очікувань та домагань у шлюбі (за результатами методики «Рольові очікування та домагання у шлюбі» А.Н. Волкової). Показник низького рівня інтимно-сексуальних рольових очікувань виявився у представників трьох груп у такому відсотковому співвідношенні: історики – 32%, психологи – 16%, музиканти – лише 5%.

Студенти-історики більше, ніж інші, недооцінюють сексуальні стосунки у шлюбі. Ймовірно, секс для них є елементом, який лише супроводжує стосунки, і є технічною, процесуальною стороною. У музикантів та психологів більшою мірою розвинена емоційно-чуттєва сфера, чим і пояснюються значні вибори в плані сексуального аспекту сімейного життя. І сексу вони надають більшу перевагу, ніж історики.

Порівнявши показники високого рівня особистісної ідентифікації, констатуємо результати: 40% музикантів, 32% психологів та 28% істориків мають високі показники за цією шкалою. Музиканти очікують від власного партнера спільності в інтересах, потребах, ціннісних орієнтаціях, способах проведення дозвілля. Можемо припустити, що такі результати зумовлені тим, що творчі люди найчастіше потребують партнерів, собі подібних, адже з ними легше буде знайти спільну мову, спільні теми для розмови, спільні інтереси.

Щодо господарсько-побутових очікувань, то музиканти меншою мірою (25% низького рівня), ніж психологи та історики (по 4% низького рівня) схильні висувати побутові вимоги до шлюбних партнерів та делегувати їм частину домашньої роботи. Можливо, вони бачать спільне життя з рівним розподілом побутових питань. Серед психологів (48% високого рівня) та істориків (36% високого рівня) спостерігається значна частина таких, хто прагне до власного ведення домашнього господарства.

У виконанні батьківсько-виховної функції простежується таке: психологи (72% високого рівня) більше, ніж музиканти (40% високого рівня) та історики (36% високого рівня) орієнтовані на власні обов'язки у вихованні дітей. Можливо, така думка посилюється специфікою освіти студентів психологічного напрямку, що забезпечує їх знаннями про тонкощі виховання та особливості психологічного розвитку майбутньої дитини. Разом із цим перевага психологів спостерігається і в орієнтації на спільну діяльність із партнером.

Показник соціальної активності (високий рівень) виокремлює психологів (52%) та істориків (48%) від музикантів (30%). Студенти психологічного та історичного напрямів мають більш виражену установку на значущість зовнішньої соціальної активності для стабілізації шлюбно-сімейних стосунків. Музиканти показують менш чіткі уявлення про професійні потреби власного майбутнього шлюбного партнера. Поряд із цим

психологи (72% високого рівня) демонструють вираженість професійних потреб дружини/чоловіка.

Отримані результати за емоційно-психотерапевтичною шкалою знову ж виокремлюють психологів за високим показником (73%) від музикантів (35%) та істориків (33%). Такий високий показник є свідченням очікувань студентів-психологів, спрямованих на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї у вирішенні питань корекції психологічного клімату, наданні моральної та емоційної підтримки, створенні психотерапевтичної атмосфери. А от історики (70% високого рівня за шкалою емоційно-терапевтичних домагань) прагнуть бути сімейними психотерапевтами для свого партнера.

Показники високого рівня за шкалою зовнішньої привабливості (очікування) засвідчує, що для психологів (68%) зовнішній вигляд майбутнього шлюбного партнера має більше значення, ніж для музикантів (30%) та істориків (32%). Музиканти (60% високого рівня за шкалою зовнішньої привабливості (домагання) демонструють установку на власну привабливість, прагнення гарно виглядати.

Аналізуючи особливості установок у сімейній парі (за опитувальником Ю.Є. Альохіної), можемо звернути увагу на їх особливості. Історики (43%), на відміну від психологів (16%) та музикантів (20%), значно більше виявляють позитивне ставлення до людей, що видається нам парадоксальним, адже і психологи, і музиканти в професії безпосередньо спілкуються з людьми. Психологи (35%) та музиканти (37%) більшою мірою, ніж історики (12%) схильні до захоплення і водночас не надають значення виконанню родинних обов'язків. А от за шкалою ставлення до дітей історики є лідерами серед трьох груп із високим показником у 46%.

Показники шкали спільної/розділеної діяльності доводять значне прагнення істориків (42%) та психологів (53%) до спільної діяльності. Ймовірно, музиканти вбачають у своїй половині музу, що не спонукає їх

спільно діяти. Також історики (32%) і психологи (28%) негативно ставляться до розлучення, музиканти (12%), навпаки, лояльно сприймають розрив.

Показники ставлення до кохання вирізняють психологів (11%) з-поміж двох інших груп (по 32%). Можливо, особливості професії, а саме знання і розуміння причин сімейних проблем, емоційне вигоряння знижують романтичність у стосунках із партнером. Аналізуючи шкалу ставлення до грошей, ми виявили більш заощадливе ставлення до них у психологів (54%) та істориків (43%). Музиканти (10%) зовсім не схильні до заощаджень, що ще раз доводить творчість та нематеріальність їх натури.

У групі студентів психологів виявлені наведені нижче кореляції. Господарсько-побутова установка (домагання) взаємопов'язана з установкою на кохання. Ймовірно, господарство забирає багато часу і кохання від цього страждає. Господарсько-побутова установка корелює зі ставленням до грошей; чим сильнішою є установка на вирішення побутових питань, тим більш матеріально заощадливішим є партнер. Батьківсько-виховна установка (очікування) обернено корелює з установкою на кохання.

Можливо, і турбота про дітей та виконання батьківської функції теж не дає психологам повністю реалізуватися в коханні. Інтимно-сексуальна установка взаємопов'язана зі сферою сексу. Сексуальна гармонія безпосередньо залежить від наявності сексуальної сфери.

Отже, зважаючи на вищезазначене, можемо стверджувати про особливості установок студентів. Представники усіх груп надають перевагу установкам опори, тяжіння та незалежності. Студенти-психологи очікують від свого шлюбного партнера активної батьківської позиції, хочуть «бути психологом» у власній сім'ї, що пояснюється специфікою їхньої освіти, прагнуть відчувати емоційну підтримку від партнера, бажають пов'язати життя з зовнішньо привабливою особистістю, лояльно ставляться до розлучень. Студенти-музиканти мають високі показники за шкалою особистісної ідентифікації, прагнуть до задоволення власних професійних

потреб, прагнуть бачити у партнері емоційного лідера, мають значиму установку на власну привабливість, потребують реалізації себе у професійній сфері, не надають значення господарсько-побутовим проблемам. Особливість установок студентів істориків полягає в бажанні надати права емоційного лідера власному партнеру при одночасному прагненні самому виконувати роль сімейного психотерапевта, неважливості зовнішньої привабливості партнера по шлюбу, занижених потребах інтимно-сексуальних рольових очікувань, значному прагненні до спільної діяльності, негативному ставленні до розлучень. Вище зазначалося, що шлюбно-сімейна установка є механізмом формування сімейних стосунків, на яку своєю чергою можна позитивно впливати. Такий вплив, на нашу думку, можна здійснювати в процесі проведення тренінгів, консультацій та інших технік формування шлюбно-сімейних установок. У розробці зазначених технологій ми вбачаємо перспективи наших подальших досліджень, а з соціальною активністю психологів.

Вивчення психологічної готовності молоді до сімейного життя розкриває важливі аспекти взаємодії різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів. Мотиваційно-ціннісний підхід, когнітивний аспект та емоційно-регулятивний вплив та можливості для студентів. Сімейна та партнерська підтримка як спосіб зняття стресу. Можливість розвивати самостійність та відповідальність. Успішність навчання залежить від рівня підтримки та розвитку міжособистісних навичок психологічної та соціальної підтримки. Вплив цінностей та взаємодії на формування особистості аспект становлять основу для стійкої позитивної мотивації та готовності молоді до відповідальних сімейних стосунків.

Сучасні зміни у сім'ї відображають прагнення до індивідуалізації та розподілу обов'язків, необмежених статевими ролями. У студентському віці фактори готовності до сімейного життя розглядаються в контексті внутрішніх чинників, таких як самоідентифікація та соціальний тиск, а також зовнішніх

впливів, включаючи освітні чинники. Психологічна готовність формується через взаємодію різноманітних аспектів, де мотивація, знання та управління емоціями визначають глибокі цінності та готовність до відповідальних стосунків.

Важливими є поєднання любові та поваги, а також розвиток особистості в контексті індивідуалізації та відмови від стереотипів у сімейних відносинах. Можна визначити, що психологічна готовність до сімейного життя в студентському віці є результатом взаємодії внутрішніх душевних процесів та зовнішніх впливів сучасного соціуму. Вона визначається не лише стійкою мотивацією та наявністю необхідних знань, але й здатністю контролювати емоції та рефлексивно керувати поведінкою у відносинах. Отже, психологічна готовність до сімейного життя у студентів визначається глибокими цінностями, індивідуальним розвитком та готовністю до взаємодії у відповідальних стосунках, і цей аспект є важливим елементом соціально-психологічного розвитку молоді.

На основі методичних і теоретичних посилань можна зробити висновок, що готовність молоді до сімейного життя є багатоаспектною категорією. За словами І. В. Гребеннікова, його структура складається з наступних елементів:

1. Загально-соціальна готовність включає розуміння та прийняття молоддю державної політики у сфері шлюбно-сімейних відносин та демографії.

2. Етична готовність передбачає наявність у молоді таких якостей, як рівноправне ставлення до представників протилежної статі; повага до матері, батька, відповідальність, чесність, вірність, стриманість, доброта, поступливість; усвідомлення моральних засад шлюбно-сімейних стосунків; почуття обов'язку перед дружиною (чоловіком), сім'єю, дітьми; культура інтимних почуттів.

3. Психологічна готовність ґрунтується на сформованості уявлень про особистість як рівень індивідуального розвитку; психологічні основи шлюбно-

сімейного життя; процес розвитку почуттів, необхідних для подружнього та сімейного життя; комунікаційні механізми тощо.

4. Правова готовність включає ознайомлення молоді з основами законодавства про шлюб і сім'ю, про обов'язки подружжя один перед одним, перед дітьми, перед суспільством.

5. Фізіолого-гігієнічна готовність базується на знаннях фізіологічних властивостей чоловічого та жіночого організму, основ особистої гігієни тощо.

6. Педагогічна готовність включає формування уявлень про: роль сім'ї у вихованні дітей; специфіка сімейного виховання; виховні функції батька і матері; шляхи підвищення педагогічної культури батьків; володіти спеціальними знаннями та вміннями із самоосвіти та виховання дітей.

7. Естетична готовність включає ставлення молоді до сімейного життя як до окремої естетичної цінності.

8. Економічна готовність включає знання про сімейний бюджет, побутову культуру; вміння вести домашнє господарство. Проаналізувавши запропоновані І. В. Гребенніковим компоненти структури готовності молоді до сімейних стосунків, можна назвати чотири основні. А саме: фізична, соціально-психологічна, матеріальна та психосексуальна складові [32, с. 39-40].

Отже, що готовність молоді до сімейного життя є багатоаспектною категорією, яка потребує не лише розуміння змісту, а й прикладання зусиль для розвитку та формування відповідних особистісних властивостей та якостей.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІНТЕРПРИТАЦІЯ ОТРИМАНИХ ДАНИХ

2.1. Проведення емпіричного дослідження, інтерпретація отриманих результатів

Оскільки передумовою формування усвідомленого вибору молоддю свого шлюбного партнера виступає насамперед пізнання особистого «Я», власних дійсних потреб і мотивів, на етапі констатуючого експерименту очевидним було використання специфічного психодіагностичного інструментарію, який би допоміг визначити рівень готовності молодих людей до вступу у шлюб щодо всіх компонентів готовності, про які йшлося раніше.

Для полегшення проведених обрахунків та мінімізації помилки, інструментом дослідження обрано опитування за допомогою онлайн-форми Google у форматі посиланням направлявся конкретному респонденту зручним йому способом: messenger, Viber, Telegram, e-mail. Після виконання завдань, респондент зберігав відповіді, доступ до яких є лише у того, хто направив посилання. Після проходження опитування, відповіді експортуються у форматі Excel на для подальшого аналізу та інтерпретації.

Тому на етапі констатуючого експерименту застосовувалися:

- методика «Мотиви вступу у шлюб» (автор С.І. Голод) як діагностичний інструмент мотиваційно-ціннісного компоненту;
- «Тест-картка перевірки готовності до сім'ї» І.Ф. Юнда.

У емпіричному дослідженні брали участь учні Первомайського ліцею «Лідер» ЗЗСО ліцей з гімназією I-III ступенів Первомайської міської ради Миколаївської обл., 10-11 класів у кількості 46 осіб (22 та 24 відповідно), з них дівчат – 28, хлопців – 18 осіб.

Опитування за методикою С.І. Голода встановили широкий спектр мотивів укладення шлюбу: любов, спільність інтересів і поглядів, самотність, ймовірність швидкого народження дитини, співчуття, випадковість,

матеріальне забезпечення майбутнього чоловіка і наявність житлової площі у майбутнього чоловіка (дружини), але виділили три провідних мотиви:

- 1) Любов (відзначили в числі трьох найбільш важливих з десятка варіантів 41% хлопців і 49% дівчат);
- 2) Спільність інтересів (36% хлопців і 28% дівчат);
- 3) Почуття самотності (14% хлопців і 24% дівчат).

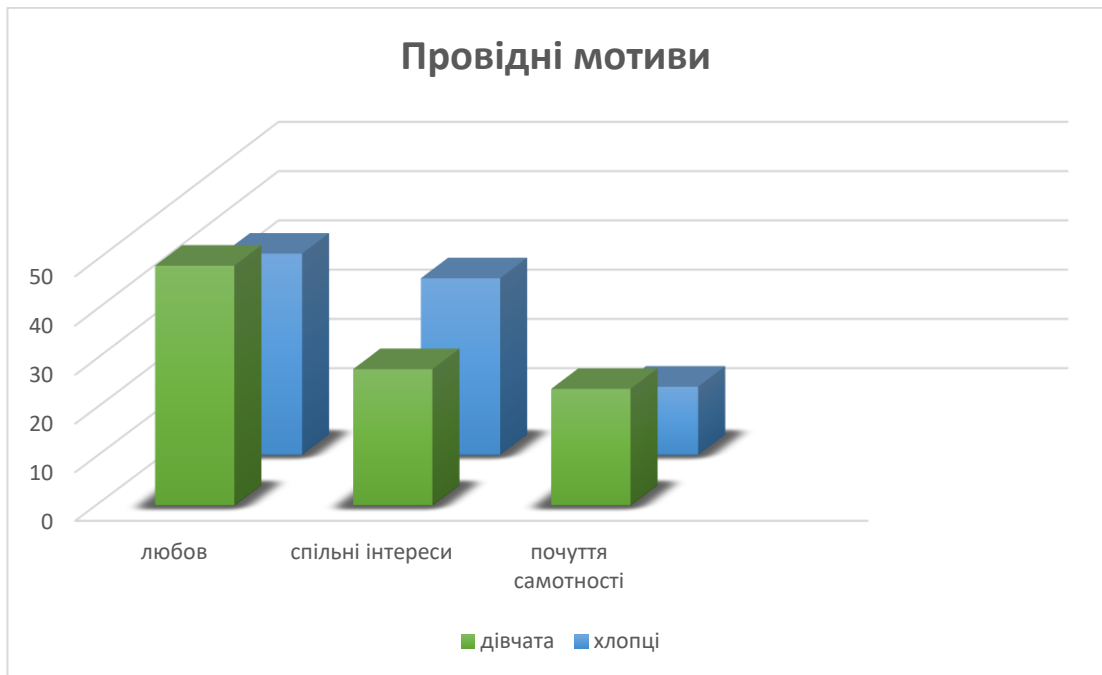

Рис. 2.1. Діагностика провідних мотивів за методикою Голода.

«Тест-картка перевірки готовності до сім'ї» І.Ф. Юнда – методика, яка допомагає діагностувати готовність майбутнього подружжя до виконання сімейних функцій: створення позитивного сімейного фону, підтримання шанобливих, доброзичливих стосунків з рідними, виховання дітей, інтимного життя подружжя, побудова здорового сімейного розпорядку тощо. Сума балів від 70 до 120 свідчить про адекватну підготовленість до сімейного життя, 22-70 балів – про приблизно задовільну, нижче 22 балів – про недостатню підготовленість.

Застосовуючи методику І.Ф. Юнда, була здійснена оцінка готовності молоді у віці 16-18 років до шлюбу. З 100% опитуваних 10% виявились

психологічно цілком готовими до сімейного життя, розподілені на 3% хлопців та 7% дівчат. 23% виявили середню готовність до укладання сімейного союзу, уточнено, що 10% цього показника належать хлопцям та 13% – дівчатам. 67% опитуваних визнали свою неготовність до створення сім'ї, в поділі на 20% дівчат та 47% хлопців.

Рис. 2.2. Діагностика рівнів готовності до шлюбу за методикою Юнда.

Ми співвіднесли результати за двома методиками щодо можливої залежності рівня готовності до шлюбу з рівнем сформованості провідного мотиву. Результати представлено у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Показники провідних мотивів та показників рівня готовності до шлюбу

Учасники	Провідні мотиви %			Рівні готовності до шлюбу %		
	Любов	Спільні інтереси	Почуття самотності	Готові	Середня готовність	Не готові
хлопці	50	36	14	3	10	47
дівчата	48	28	24	7	13	20

Можемо припустити, що дівчата та хлопці, які є не готовими до подружніх стосунків, то вони не є закоханими; почуття самотності може провокувати появу певних особистісних страхів, що може штовхати людину до створення сім'ї, аби не бути самотніми. Можуть бути численні варіації співвіднесення мотивів створення сім'ї з рівнями готовності виконувати подружні обов'язки. Дослідження даного аспекту ми можемо розглянути у подальших розвідках по даній темі.

Встановлено, що психологічними особливостями готовності сучасної молоді до шлюбно-сімейних стосунків є уявлення про сім'ю, очікування від розподілу ролей у подружньому житті, наявність основних мотивів для вступу у шлюб, а також система сформованих ціннісних орієнтацій, які прямо впливають на світоглядну позицію молоді.

2.2. Розробити соціально-психологічні рекомендації щодо розуміння та підвищення рівня психологічної сумісності майбутніх подружніх пар

Запропоновані способи оптимізації готовності до подружнього життя орієнтовані на власне юнацький вік, який є етапом формування нового рівня самосвідомості особистості, людина в цьому віці спроможна здійснювати самостійний вибір та приймати важливі життєві рішення та нести за них відповідальність. Всебічний фізичний та психологічний розвиток надає

можливість молоді реалізувати шлюбний вибір та вибір шлюбного партнера і форми стосунків з ним.

Розвиток готовності до шлюбу відбувається і без активного втручання в цей процес, але часто таке втручання буває недостатнім та недосконалим.

Для сворення гармонійних подружніх стосунків необхідні відповідні знання, уміння та навички, які допоможуть у вирішенні числених проблем, що можуть виникати у молодій сім'ї та молода сім'я може опинитися на межі розпаду.

Розвиток готовності молоді до сімейного життя передбачає роботу у трьох напрямках:

1) Формування психологічної компетентності щодо особливостей взаємин у сім'ї, ознайомлення з основами морально-психологічного клімату сім'ї, етапами досягнення подружньої сумісності, умовами гармонізації сімейних стосунків; висвітлення питань сімейних функцій та ефективного їх виконання тощо;

2) усвідомлення важливості здорового способу життя (через роз'яснення залежності особистісного і сімейного благополуччя від наявності тих чи інших шкідливих звичок); підвищення відповідальності молоді в шлюбно-сімейних взаєминах; розвиток необхідних для гармонійного сімейного життя особистісних властивостей (емпатія, емоційний інтелект, рефлексивність, адаптивність тощо); оволодіння прийомами саморегуляції, самоконтролю і самокорекції поведінки та особистісних рис, зняття стресів, розвиток комунікативних навичок і вмінь тощо;

3) формування спрямованості на іншу людину, розуміння її психології, зовнішніх проявів її внутрішніх станів; розвиток уміння психологічно підтримувати іншу людину, «розвантажувати» її; осмислення психологічних відмінностей чоловіка і жінки, уміння враховувати їх у міжстатевому спілкуванні [16, с. 50].

Сім'я доречно вважається одним з найпотужніших інститутів соціалізації людини. Психологічна готовність до шлюбу – багатоаспектна проблема, яка базується на психологічній, фізіологічній, статевій сумісності партнерів, а також розвиток загальний та оволодіння стереотипами чоловічої та жіночої поведінки.

Аналіз емоційних взаємин відіграє важливу роль у розумінні процесів формування шлюбної пари, динаміки розвитку партнерів і внутрішньосімейної ситуації в цілому, у встановленні гармонійних дитячо-батьківських стосунків та стилів виховання. Дослідження Л. Я. Гозман дали змогу виділити основні етапи розвитку емоційних взаємин та їх детермінанти. Першим із них, за Гозманом, є виникнення та розвиток симпатії. Симпатія (від грец. – потяг, внутрішня прихильність) – це стійке позитивне (схвальне, гарне) ставлення до кого- або чого-небудь (інших людей, їхніх груп, соціальних явищ), виявляється в привітності, доброзичливості, замилюванні, що спонукає до спілкування, надання уваги, допомоги (альтруїзму). Причини виникнення симпатії можуть бути усвідомленими й малоусвідомленими. До першого належить спільність поглядів, ідей, цінностей, інтересів, моральних ідеалів. До другого – зовнішня привабливість, риси характеру, манера поведінки тощо, тобто атракція. Англійське слово attraction перекладається як «привабливість», «притягання», «потяг». У психології цим терміном позначають процес і результат формування позитивного емоційного ставлення. Атракція – це наявність почуття, ставлення до іншої людини та її оцінка. Специфікою симпатії є те, що вони ніким спеціально не встановлюються, а виявляються спонтанно внаслідок низки причин психологічного характеру. Хоча вже в ранньому віці діти швидко й упевнено визначають свої переваги, дотепер невідомі причини, через які вони симпатизують одним дорослим і цураються інших [12].

Зрозуміти механізми формування симпатії до певної міри допомагає виявлення чинників, які сприяють атракції. За Л. Я. Гозманом, ними є:

- властивості суб'єкта атракції;
- зіставлення властивостей об'єкта й суб'єкта атракції;
- особливості взаємодії;
- особливості ситуації спілкування;
- культурний і соціальний контекст;
- час (динаміка розвитку відносин у часі).

Отже, виникнення й розвиток атракції, а з нею й симпатії, залежать від особливостей як об'єкта симпатії (його привабливості), так і суб'єкта, що симпатизує (його схильностей, переваг). Це визначають конкретні соціальні умови.

Емоційне ставлення до людини впливає на оцінку як її особистості загалом, так і її професійних якостей. Прихильність – це почуття близькості, яке ґрунтується на симпатії до кого-небудь. Вона проявляється вже в дитячому віці, насамперед до тієї людини, яка задовольняє потреби дитини. Однак є підстава думати, що прихильність зумовлює не лише умовно-рефлекторне встановлення взаємин з іншими, але також є уродженою потребою в таких відносинах. Тому в західній літературі виокремлюють два підходи до пояснення природи прихильності. Прибічники концепції «первинної мотивації» вважають, що в дитини існує вроджена потреба перебувати в безпосередній близькості, контакті з іншою істотою. У цій концепції йдеться про «прилипання». Прихильники ж концепції «вторинної мотивації» пояснюють виникнення прихильності тим, що близькі дорослі задовольняють фізіологічні потреби дитини. Чим благополучніші відносини між дитиною й матір'ю, тим сильніший контакт дитини з іншими об'єктами прихильності. М. Ейнсворт пояснює це таким чином: чим менш надійний зв'язок із матір'ю, тим більше дитина схильна придушувати своє прагнення до інших соціальних контактів. Дитина, у якої є повноцінне відчуття прихильності до певної людини, реагує на розлуку з нею низкою бурхливих виявів.

Дж. Боулбі в малят у віці одного року виявив три стадії: протест, розпач, відсторонення. На стадії протесту діти відмовляються визнати своє відокремлення від об'єкта прихильності. Вони вживають енергійних спроб знову знайти матір. На стадії розпачу діти плачуть, кричать, відмовляються контактувати з ким-небудь, хто намагається їх заспокоїти. На третій стадії (відсторонення), яка настає через кілька годин, а іноді й днів, діти приходять до тями, стають дуже лагідними. У їхньому плачі відчувається безвихідь, монотонність. Лише потім поступово діти починають відгукуватися на вияв уваги з боку тих, хто їх оточує.

М. Ейнсворт виокремлює два типи прихильності: надійну й ненадійну. Для першого типу притаманна дослідницька активність у незнайомій атмосфері, при якій мати використовується як «база», відсутність негативної реакції на наближення незнайомої людини, радісне вітання матері при її наближенні. Другий тип характеризує пасивну поведінку дитини в незнайомій обстановці, навіть у присутності матері, негативну реакцію на наближення незнайомої людини, безпорадність і дезорієнтованість у відсутності матері й пасивність при її наближенні. Деякі психологи вважають прихильність найважливішим чинником розвитку дитини. На їхню думку, розлучення з об'єктом прихильності навіть на короткий термін може спричинити важкі наслідки, і чим триваліша розлука, тим вища ймовірність появи аномалій у психічному розвитку дитини [24; 38].

Прихильність до певної людини найбільше виявляється у феномені дружби. Варто підкреслити, що, як один із видів атракції, дружба має свою специфіку. Якщо симпатія й любов можуть бути однобічними, то дружба такою бути не може. Вона допускає міжособистісну атракцію, тобто вияв дружніх почуттів з обох сторін. Лише в цьому разі дружба може виконувати функції задоволення емоційних потреб, взаємного пізнання, соціальної взаємодії й діалогу особистостей, що набуває характеру особистих (інтимно-

довірчих) взаємин. Крім того, дружба, порівняно із симпатією, потягом, любов'ю, має більш усвідомлений, прагматичний характер.

М. Аргайл зазначає, що дружба в ієрархії цінностей людини займає вище місце, ніж робота й відпочинок, але поступається шлюбу або сімейному життю. Щоправда, у різних вікових групах це співвідношення може мінятися. Дружба найважливіша для молоді з підліткового віку до вступу в шлюб. Дружба знову стає значущою в літньому віці, коли люди виходять на пенсію й утрачають близьких людей. У проміжку між цим віком дружба за значущістю поступається роботі та сім'ї. М. Аргайл виокремив три причини дружби, за якими встановлюються дружні відносини: – брак матеріальної допомоги й інформації, хоча друзі забезпечують її менше, ніж сім'я або товариші по службі; – брак соціальної підтримки у вигляді поради, співчуття, довірливого спілкування (для деяких заміжніх жінок друзі щодо цього важливіші, ніж чоловіки); – спільні заняття, ігри, спільність інтересів [11].

Закоханість – це відносно стійке емоційне ставлення, яке відображає жагучий потяг до когось-небудь. Е. Фромм писав, що закоханість прийнято вважати вершиною любові, насправді ж вона лише початок і лише можливість знаходження любові. С. В. Ковальов говорив про вікові періоди вияву закоханості. Уже у віці трьох років хлопчиків або дівчинці починає дуже подобатися (строго за ознакою певної статі) інша дитина одного з ним або старшого (що більше властиво дівчаткам) віку [34]. Другий період – вік семи-восьми років, коли напівдитяча закоханість виявляється у взаємній ніжності й жалощах. Третій період – підлітковий вік (12-13 років), коли почуття до людини протилежної статі виражається в зростанні потягу до спілкування, великому інтересі до об'єкта любові й своєрідному фетишизмі (коли особливо приваблює якийсь один компонент зовнішності: волосся, ноги тощо). Четвертий період – юнацький вік (15-17 років), коли закоханість має майже «дорослий» характер, тому що ґрунтується на потягу до глибокої особистої інтимності, прагненні пізнати особистість об'єкта закоханості [34].

Закоханість, як правило, зумовлює суто зовнішня привабливість людини й навіть окремих рис зовнішності (можна захопитись очима, усмішкою, ходом дівчини). Є люди, які легко й часто закохуються. Це так звані влюбливі суб'єкти. Водночас виникнення стану закоханості перебуває під контролем людини. Вона може мотивувати цей стан: людина просто вирішує, що їй треба в когось закохатися. Кохання породжує бажання мати й оберігати предмет своєї любові, дарувати йому всілякі задоволення й уникати всього, що завдає йому прикрощів. Зі свого боку, у закоханого виникає відповідне емоційне ставлення. Очевидно, що бути прив'язаним до всіх людей неможливо, тому кохання – це інтимна прихильність, яка наділена настільки великою силою, що втрата об'єкта цієї прихильності здається людині непоправною, а її існування після цієї втрати – безглуздом. Слід розрізнати кохання й любов. «Любов» учителя до учнів, лікаря до хворих – це не більше ніж абстракція, що відображає вияв інтересу, емпатії, поваги особистості, але не прихильності. Адже прихильність – це почуття близькості, засноване на відданості, симпатії. Виокремлюють кілька різновидів кохання. Зокрема, виділяють активну й пасивну форми кохання; у першому випадку кохають, а в іншому – дозволяють себе кохати. Розмежують короткочасне кохання – закоханість і тривале – жагуче кохання [5; 34].

Е. Фромм, К. Ізард та інші говорили про любов батьків до своїх дітей (материнська й батьківська любов), дітей до своїх батьків (любов сина, дочки), між братами та сестрами (сиблінгова любов), між чоловіком і жінкою (романтична любов), до всіх людей (християнська любов), любов до Бога. Говорять також про взаємну й нерозділену любов. Любов виявляється в постійній турботі про об'єкт любові, у чуйності до його потреб і готовності задовольнити їх, а також при загостренні переживання цього почуття (сентиментальності) – у ніжності й пестошах. Які емоційні переживання супроводжують людину при вияві нею ніжності та пестошів, сказати важко. Це щось незрозуміле, майже ефемерне, що практично не піддається

усвідомленому аналізу. Ці переживання – те саме, що позитивний емоційний тон вражень, який теж досить складно вербалізувати, якщо не вважати, що в людини виникає щось приємне, близьке до легкої й тихої радості.

Е. Фромм дав таке абстрактне визначення сексуальної любові: «це взаємини між людьми, коли одна людина розглядає іншу як близьку, родинну самій собі, утотожнює себе з нею, відчуває потребу в зближенні, об'єднанні; утотожнює з нею свої власні інтереси та бажання й, що досить істотно, добровільно духовно й фізично віддає себе іншій людині, прагнучи взаємно володіти нею [26].

Р. Стернберг розробив трикомпонентну теорію любові. Перша складова частина любові – інтимність, почуття близькості, що виявляється в любовних відносинах. Закохані почувають себе пов'язаними один з одним. Близькість має кілька виявів: радість із приводу того, що кохана людина поруч; наявність бажання зробити життя коханої людини краще; бажання надати допомогу у важку хвилину й надія на те, що в коханої людини теж є таке бажання; обмін думками та почуттями; наявність спільних інтересів. Другий компонент любові – пристрасть, що зумовлює фізичний потяг і сексуальну поведінку у відносинах. Хоча статеві відносини тут важливі, але вони не є єдиним видом потреб. Зберігається потреба в самоповазі, одержанні підтримки у важку хвилину. Третій складник любові – рішення-зобов'язання (відповідальність). Вона має короткочасний і довгостроковий аспекти. Короткочасний аспект відображається в рішенні про те, що конкретна людина кохає іншу, довгостроковий аспект – у зобов'язанні зберігати цю любов («клятва в любові до смерті») [26].

Здебільшого феномен задоволеності вивчають із двох позицій – загальнопсихологічної й соціально-психологічної (або соціальної). У межах загальнопсихологічного підходу задоволеність розглядають або як стан, або як мотив. У першому випадку її розуміють як почуття задоволення, стан достатку, радості, що переживається суб'єктом, побажання й вимоги якого

задоволені. Представники соціального та соціально-психологічного підходів розглядають задоволеність як оцінку діяльності та її умов, оцінку результатів цієї діяльності. Оскільки оцінка є елементом вияву відносин, то й задоволеність вважають одним з аспектів проблеми відносин. Задоволення характеризує одноразовий і найчастіше короткостроковий акт (виконану роботу, гідний вчинок, задоволену потребу). Задоволеність натомість, відзначають довготривалі події, діяльність. Отже, задоволеність (або незадоволеність) – це специфічний психологічний феномен, відмінний від задоволення (незадоволення). Між задоволеністю й задоволенням існує функціональний зв'язок, але не тотожність. Задоволення – первинний феномен, а задоволеність – вторинний. Задоволеність життям тісніше пов'язана з оцінками задоволення потреб, ніж з оцінками їх значущості. Водночас повнота задоволення потреб, на думку Л. Бірона, лише опосередковано впливає на задоволеність життям. Молоді люди, за переконанням науковця, одержують максимальне задоволення від досягнень у роботі, самовдосконалення [11].

П. І. Янічев виявив, що в підлітків і юнаків задоволеність минулим значно вища, ніж сьогоденням. Позитивну кореляцію між задоволеністю сьогоденням та минулим виявлено лише в дев'ятикласників. У семикласників кореляції немає, а в студентів вона негативна. Задоволеність життям у людей похилого віку залежить від багатьох чинників, але найменше – від віку. Найважливіший чинник – здоров'я. Відіграють роль матеріальна забезпеченість, сімейний і соціальний стан, житлові умови, рівень спілкування з навколишніми [11].

У щасливих шлюбах основним мотивом вступу в шлюб була любов. Ю. Є. Альошина виявила, що задоволеність шлюбом залежить від стажу подружнього життя. Крива цієї залежності має одноманітну форму. На початку існування сім'ї задоволеність поступово знижується, досягаючи

мінімального значення в парах зі стажем спільного життя від 12 до 18 років, а потім зростає, але більш різко [2].

За К. К. Платоновим, почуття обов'язку – це вище соціально сформоване моральне почуття, понятійним компонентом якого є усвідомлення й прийняття особистістю певних моральних норм, що стали мотивами діяльності, а емоційним компонентом – задоволення досягнутою метою чи незадоволення не досягнутою, котре викликає докори совісті. Отже, почуття обов'язку входить до того, що позначають як совість. Почуття нового означає здатність людини до введення новацій, до заміни старого на нове, більш прогресивне. Почуття дорослості традиційно визначають як переживання ставлення до самого себе як дорослого. Появі цього почуття сприяє розвиток вторинних статевих ознак у підлітків, фізичний розвиток, відчуття наростання життєвих сил й енергії, нагромадження знань та вмінь, у яких він іноді починає перевершувати дорослих, зокрема своїх батьків і вчителів фізичної культури (особливо це стосується хлопчиків). Пробудженню цього почуття сприяють і відповідальні суспільні доручення в школі й доручення батьків.

Із появою почуття дорослості в підлітків виникає критичність стосовно дорослого. Однією з ознак дорослості вони вважають своє вміння зауважувати недоліки й похибки старших, у тому числі й учителів, помилки вимови, неправильні звороти мовлення, відсутність у деяких учителів побутових навичок, невміння відповісти на питання тощо. Критичність підлітків виражається в тому, що вони не схильні все приймати на віру, вони вимагають логічного пояснення: чому потрібно чинити так, а не інакше. Підліток, бажаючи бути дорослим, очікує й емоцій, властивих дорослим, свідомо прогнозує їх [23].

Спроби інтерпретації любові як психологічної реальності були в класичному психоаналізі, неопсихоаналізі, еґо-психології, гуманістичній психології, екзистенційній психології. Як емоційний процес любов можливо охарактеризувати з точки зору інтенсивності, тривалості, ступеня

усвідомлення, функцій, мотивації, генезису. Вплив любові на людину може бути двостороннім: як стенична емоція, любов мобілізує, підвищує життєвий тонус; як астенична емоція – веде до зниження життєвого тону, замкнутості, занурення в себе.

Відповідно, можна простежити два сценарії впливу любові на особистість песимістичний та оптимістичний. Песимістичний сценарій ґрунтується на припущенні про те, що любов робить людину залежною від об'єкта любові, призводить до підвищення тривожності, створює перешкоди для самореалізації й особистісного росту. Оптимістичний сценарій передбачає особистісний ріст в умовах реалізації міжособистісних відносин зі значимою людиною, зниження тривожності, формування особистісної незалежності. Конкретне втілення в життя того чи іншого сценарію визначається змістом діяльності, яку реалізує суб'єкт любові у ставленні до його об'єкта. Отже, любов можна розглядати як емоційний процес, який має свій об'єкт, особливий вид діяльності, вияв активності суб'єкта; предметне відчуття, що має генезис і свою динаміку розвитку, яка допускає зміну об'єкта.

Отже, любов виражає світобачення особистості та її ставлення до світу, у межах від базової довіри й відкритості до тотальної ворожнечі та недовіри до світу.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах, враховуючи економічні, політичні та соціальні труднощі в державі, відбувається переосмислення цінностей, що викликає зростання інтересу до проблем створення та функціонування сімей. Однією з ключових аспектів сучасної перебудови сімейно-шлюбних відносин є трансформація рольових взаємин в сім'ї. В сучасний період шлюбно-сімейні норми та рольові структури не є повністю визначеними, що ставить перед сучасними сім'ями ряд соціально-психологічних викликів. Однією з ключових проблем є вибір кожною сім'єю методу рольової взаємодії та формування відносин між її членами в аспектах рольової поведінки.

Система цінностей молодого людини, загалом, та сім'ї, зокрема, становлять основу, на якій відбудовується її світогляд. Сімейні цінності формуються унікальністю та соціальною важливістю сім'ї. Проте соціальні зміни в українському суспільстві за останні десятиліття негативно позначилися на економічній стабільності та духовній цілісності сім'ї. Важливість материнства і батьківства зменшується, відбувається девальвація сімейних цінностей, і батьківська сім'я втрачає свою прикладність для молодого покоління.

Структура сімейних цінностей не є постійною і може змінюватися на різних етапах життєвого циклу сім'ї, при цьому одна і та ж цінність може набувати різних ранжувальних значимостей. Однак значні відмінності в індивідуальних системах цінностей подружніх пар можуть призводити до конфліктів та загроз руйнування структури сімейного життя. Неподільність у сімейних цінностях може ускладнювати установлення стабільного порядку в житті подружжя.

- 1) Опрацювавши достатню кількість науково-методичної зарубіжної та вітчизняної літератури ми теоретично обґрунтували поняття «психологічні особливості готовності до шлюбу у молоді».

2) Проаналізувавши наукові джерела ми узагальнили результати дослідження науковців у науково-методичній літературі щодо характеристики класифікації компонентів психологічної готовності до шлюбу.

3) Емпірично встановили наявність рівнів психологічної готовності до шлюбу у молоді та переважання певного мотиву, що у подальшому допоможе сформувати психологічну готовність до створення сім'ї.

4) Розробили та пропонуємо соціально-психологічні рекомендації щодо розуміння та підвищення рівня психологічної сумісності майбутніх подружніх пар.

Отже, підготовка молодого покоління до подружнього життя повинна охоплювати різноманітні аспекти, включаючи соціальний, морально-етичний, правовий, психологічний, фізіолого-гігієнічний, педагогічний та господарсько-економічний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базалук О. О. Підготовка молоді до сімейного життя: методичні рекомендації. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 56 с.
2. Буленко Т. В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молоді сім'ї. *Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2010. № 9.
3. Васильченко О. М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості : навчально-методичне видання. Київ ; Нікополь : СПД Фельдман О.О., 2012. 96 с.
4. Васьківська С.В. П'ять вимірів психологічного консультування. К.:Ника-Центр, 2019. 400 с.
5. Вербець В. В. Соціологія : навч. посіб. / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк. К. : КОНДОР, 2009. 550 с.
6. Вірна Ж.П., Кощій В.Р. Психічне здоров'я і невротичні розлади особистості: постановка проблеми й аспекти дослідження. *Психологічні перспективи*. 2009. Вип. 13. С. 28-34.
7. Волкова А. Н., Трапезникова Т. М. Методические приемы диагностики супружеских отношений. *Питання психології*. 1985. № 5. С. 110-116.
8. Галецька І.І, Сосновський. Т. Психологія здоров'я: теорія і практика. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. 338 с.
9. Герберт К. Розуміти травматичний досвід. Львів: Видавництво «Скриня», 2015. 68 с.
10. Герило Г. М., Гніда Т. Б., Корнієнко І. О., Луценко Ю. А. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів / заг. ред. Ю. А. Луценко. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 128 с.

11. Гірняк А.Н., Глова І.М. Передумови формування гармонійної міжособистісної взаємодії в молодій сім'ї. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 5-6 квіт. 2019 р. Тернопіль, 2019. Т.2. С. 133-136.

12. Головачук А., Музика І. Умови та особливості психологічної готовності юнаків до шлюбу та батьківства. 2020. С.417-420.
<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40728/1/417.pdf>

13. Голод С. И. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты. Л. : Наука, 1984. 240 с.

14. Гончарук М.С. Психологічні особливості готовності молоді до подружніх стосунків.

<https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27776/7909.pdf?sequence=3>.

15. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук] ; заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с.

16. Денисенко А. О. Соціально-психологічні фактори, які визнають психологічну готовність до подружніх взаємовідносин. *Наука і освіта*. 2001. № 1. С. 49-52.

17. Дмитриенко А. К. Социально-психологические факторы стабильности брака в первые годы супружеской жизни : дис. ... канд. психол. наук. Киев, 1989. 177 с.

18. Дьоміна Г. А. Психологічні особливості готовності до шлюбу сучасної молоді. Теоретичні і прикладні проблеми психології . 2019. № 1. С. 95–105. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2019_1_12

19. Закон України про соціальні послуги [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
20. Захарченко В. Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. *Український соціум*. 2004. № 1(3). С. 14-23.
21. Карпова Д. Є. Психологічний аналіз сімейних ролей шлюбних партнерів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Психологічні науки»*. Херсон : Херсонський державний університет, 2016. Вип. № 4. С. 41-46.
22. Карпушевська Л. Р. Виховуємо чоловіків і жінок. Харків : Вид. група «Основа», 2014. 96 с.
23. Кашлюк Ю. Основні чинники, які впливають на психологічне благополуччя особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 34. С. 170-186.
24. Кісарчук З. Г., Єрусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї. Київ : Главник, 2006. 128 с.
25. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя : методичні рекомендації . К. : Міленіум, 2009. , 104 с.
26. Ковалев С. В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни: тесты, опросники, ролевые игры. М. : Просвіта, 1991. 143 с.
27. Козловська Е. В. Психологічна готовність молодого подружжя до гармонізації стосунків : дис. ... канд. психол. наук. К., 2010.
28. Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / авт. кол; заг. ред. В. Г. Панок, І. І. Ткачук. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с.
29. Корнієнко І. О., Лісовецька І. М., Луценко Ю. А., Романовська Д. Д. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям-жертвам військового конфлікту:

практ. посіб. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.

30. Котлова Л.О., Безверхня К.О. Уявлення молоді про офіційний та цивільний шлюб: Гендерний аспект. *Науковий вісник Херсонського університету. Серія: Психологія*. Випуск 3. Том 2. 2018. С. 64-68. <http://eprints.zu.edu.ua/27444/1/13.pdf>

31. Лисенкова І. П. Дослідження психологічних механізмів розвитку емоційної сфери. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 3. С. 258-261.

32. Максимова Н. Ю Сімейне консультування : навч. посіб. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.

33. Максимова Н. Ю. Основи психології девіантної поведінки: Підручник. К.: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2008 р. 302 с.

34. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства. К.: ВПОЛ, 2003 р. 240 с.

35. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Як порозумітися зі своїми дітьми (Конфліктологія для батьків): метод. розробки. К., 2004. 264 с.

36. Мельник М.Г. Гендерні особливості психологічної готовності до шлюбу сучасної молоді : кваліф. робота освітній ступінь «магістр», спеціальність 053 Психологія. Умань, 2022. 97 с.

37. Миллер С. В. Формирование психологической готовности к семейной жизни у современных студентов / Миллер С. В., Корнилова Л. А. ; [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http : //www.scienceforum.ru /2013/176/2819](http://www.scienceforum.ru/2013/176/2819).

38. Мороз Р. А. Психологія травмуючих ситуацій : навчально-методичний посібник. Миколаїв, «Іліон», 2018 с. 298 с.

39. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молоді сім'ї : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.

40. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. СПб. : Речь, 2004. 392 с.
41. Оліфірович Н. І., Зінкевич-Куземкіна Т. А., Велента Т. Ф. Психологія сімейних криз. С. : Думка, 2006. 360 с.
42. Панченко В.О. Психологічні особливості шлюбно-сімейних установок студентської молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. Том 32 (71), № 2, 2021. С. 90-94.
43. Пезешкиан Н. Треннинг семейных отношений. 33 и 1 форма партнерства, 3-е изд. : Институт позитивної психотерапії, 2009. 288 с.
44. Психологія молоді сім'ї : монографія / Мирослава Іванівна Мушкевич, Раїса Петрівна Федоренко, Тамара Іванівна Дучимінська, Людмила Іванівна Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.
45. Психологія сім'ї : навчальний посібник. За заг. ред. В.М. Поліщука. Суми : «Університетська книга». 2008 р. 302 с.
46. Рінінська М. Сімейні чвари. *Сім'я*. 2000. № 9. С. 59-64.
47. Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. К.: Академвидав, 2015. 192 с.
48. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. К.: Веселка, 1998. 214 с.
49. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
50. Столярчук О.А. Вплив сім'ї на формування самооцінки дитини. Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13 грудня 2012 року). К.: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2012. С. 423-426.
51. Столярчук О.А. Родинні настанови студентської молоді. *International scientific professional periodical journal «The unity of science»*. 2015. (V. 2). P. 106-109.

52. Тренінг «Готовність до сімейного життя». Маргарита Супрун. Academia : веб-сайт. URL: <https://www.academia.edu/38052031.html>
53. Тренінг «Сім'я – це не просто важлива річ, це все!» На Урок. Освітній канал : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/zanyattya-z-elementami-treningu-dlya-starshoklasnikiv-sim-ya-ce-ne-prosto-vazhliva-rich-ce-vse-175466.html>
54. Тренінг «Будуємо щасливу родину». На Урок. Освітній канал : веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/trening-buduemo-schaslivu-rodinu-2929.html>
55. Федоренко Р. П. Психологія молодії сім'ї та сімейна криза : монографія Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.
56. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
57. Федоренко Р. П., К. І. Шкарлатюк. Психологічний практикум з консультування: зміст, прийоми, технології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2012. 200 с.
58. Хавула Роман. Психологічний аналіз чинників та рівнів підготовленості молоді до створення сім'ї. С. 246-253.
https://dspu.edu.ua/sites/youngsc/AQGS/2013_4/pshyhology/246-253.pdf
59. Холмогорова А. Б. Сімейні фактори депресії. *Питання психології*. 2005. № 6. С. 63-71.
60. Чепмен Г. П'ять ознак доброї сім'ї. Львів: Свічадо, 2014. 270 с.